

Surovčák, Martin

Jan Urban Jarník (1848–1923): zakladatel české albanistiky

Porta Balkanica. 2013, vol. 5, iss. 2, pp. [9]-17

ISSN 1804-2449

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135373>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JAN URBAN JARNÍK (1848–1923): ZAKLADATEL ČESKÉ ALBANISTIKY

Martin Surovčák

Střední Evropa se od poloviny 19. století seznamovala s albánským světem jen velmi pozvolna. Nestávalo se příliš často, aby badatelé projeвили vědecký zájem o toto vzdálené balkánské etnikum, a skuteční albanisté – ti, kteří se naučili albánsky, udržovali kontakt s Albánci nebo v albánském prostředí delší dobu pobývali a albánskou problematikou se dlouhodobě zabývali – by se tehdy dali spočítat na prstech jedné ruky. O to významnější je skutečnost, že lze za jednoho z nich právem označit českého rodáka Jana Urbana Jarníka, od jehož úmrtí letos uplynulo 90 let.

Pro své současníky představoval energického, cílevědomého a mimořádně laskavého člověka, chovajícího úctu k rodnému kraji stejně tak jako k cizím kulturám. Ztělesňoval zaníceného akademika, který se nikdy příliš nevzdálil každodennímu životu a obyčejným lidem a neuzavíral vědecké poznání do přítmí pracovny, naopak ho vždy přitahoval bezprostřední kontakt s jazykem a lidovou kulturou. Svůj podíl na tom jistě měla skutečnost, že sám pocházel z obyčejných poměrů. Přitom *nikdo netušil, že z chudého toho hochu, jemuž sudička u jeho prosté kolébky takřka vnucovala do života prostotu a chudobu, stane se vlastní jeho energií a pílí doktorem filosofie a universitní profesor.*¹

Narodil se 25. května 1848² ve východočeském Potštejně³ jako mladší syn do chudé rodiny a po

kmotru dostal jméno Jan. Jarníkova sestra Anna (nar. 1844) zemřela v útlém věku a jeho starší bratr František (nar. 1846) odešel už jako malý chlapec pomáhat strýci Janovi, který zastával v Potštejně funkci hrobníka a kostelníka. Jarníkův otec František Vojtěch Jarník (nar. 1805) se živil tkalcovstvím, a tak se Jarník ve svých pamětech zmiňuje o tom, jak v raném dětství musel soukat cívky, jinak nesměl ven ani na krok. Jarníkova matka Františka roz. Durchánková (nar. 1809) se snažila k udržení skromného rodinného rozpočtu přispět obchodováním s ovocem na trhu v nedalekém Žamberku, kam ji často doprovázel. Přestože se rodina velmi uskromňovala, poznamenala Jarníkovo dětství a dospívání chudoba. Dokonce vzpomínal i na chvíle, kdy *mu byl kousek chleba pravou pochoutkou*⁴.

Poté, co získal základní vzdělání v místní dvojtřídní škole, zvažovali rodiče nechat syna

¹ JEDLIČKA-BRODSKÝ, B. K šedesátému výročí narození univ. prof. dra Jana Urbana Jarníka. *Národní politika*, 25. 5. 1908, s. 1–2.

² V matrice narozených farního kostela sv. Vavřince v Potštejně (sv. 2, str. 193) stojí datum narození i křtu 26. května, ale s největší pravděpodobností se jedná o omyl. Podle Jarníkovy matky se narodil už o den dříve.

³ Dodnes stojí v Potštejně Jarníkův rodný domek v ulici Na Městečku č. 36 a jedna z nejdůležitějších potštejnských ulic

nese jeho jméno.

⁴ JARNÍK, J. U. Jak jsem šel na studie In: FRANTA, Ondřej – VYCPÁLEK, Josef (eds.). *Pelclův almanach z prací bývalých žáků gymnasia rychnovského a úvodního nástínu životopisného Františka Martina Pelcla od Fr. Tischra*. Rychnov nad Kněžnou, 1893, s. 92.

vyučit u příbuzných zahradníkem nebo kupcem, nicméně všechno nasvědčovalo tomu, že půjde v otcových šlépějích a převezme po něm tkalcovské řemeslo. O studiích rozhodla náhoda jednoho letního rána, kdy doprovázel svého strýce a učitele: *Bylo mi tehdáž více než 13 let, když za krásného letního jitra jsem kráčel ze hřbitova k domovu, máje přes ruku přehozenou kleriku a rochetku duchovního. Tento pak šel několik kroků přede mnou zároveň s učitelem Polákem. Ačkoliv jsem*

Jarníkův rodný domek v Potštejně

se držel ve slušné vzdálenosti, zaslechl jsem pojednou jméno své. Mimoděk zbystril jsem sluch a uslyšel, kterak moji učitelé litují, že jsou rodiče moji tak chudí, poněvadž bych se prý, jsa hoch mravný a pilný, hodil ke studiím. Slova ta byla mi zjevením: ano studovat, studovat! *ozvalo se mocně v mém nitru, ale zároveň naléhá na mne silně výrok obou mužů, že věc tu pro přílišnou chudobu rodičů mých provésti nelze. Uloživ věci mi svěřené na faře, odešel jsem domů, ale nevstoupil jsem do světnice, nýbrž vešel jsem do zahrady, kde jsem usedl na drnové sedátko a jal jsem se uvažovati, jak krásné by to bylo, kdybych mohl jíti na studie. I připadlo mi, že po prázdninách se má odebrati několik mých spolužáků (synků to panských úředníků a bohatších občanů) do vyšších škol; i pojala mne taková lítost, že jsem vypukl v hořký pláč, jež teprve za hodnou chvíli se mi podařilo přemoci.*⁵ Potom se do věci vložila Jarníkova matka a vyjednala mu ubytování u příbuzných ve Vysokém Mýtě, kde nastoupil do preparandy (přípravné třídy gymnázia). Cestu za vzděláním mu však hned na začátku znepříjemnila mrzutá příhoda, požádal spolužáky, kteří měli stejně jako on namířeno do téhož města, aby ho vzali s sebou vozem. Spolužáci na něj ale nepo-

čkali, ujeli mu, a tak Jarníkovi nezbylo než vyrazit pěšky.

Ve Vysokém Mýtě příliš dlouho nepobyl, protože už následujícího roku přestoupil do prvního ročníku piaristického gymnázia v Rychnově nad Kněžnou a na pobyt v tomto městě později rád vzpomínal. Již tehdy v sobě objevoval zaujetí pro jazyky, i když mu zpočátku působila potíže němčina, protože předtím v Potštejně neměl příležitost se v ní zdokonalit.⁶

Neuplynul ještě ani další rok a Jarník se opět stěhoval, tentokrát do čerstvě otevřeného Boromea⁷ v Hradci Králové, od něhož si sliboval levnější zaopatření. Tam se oddal studiu cizích jazyků s takovým zapálením, že za to dokonce padl v nemilost představeného Josefa Arnošta⁸: *Mne neměl v lásce, zejména ve vyšších třídách, už i proto, že pochyboval o mé chuti státi se knězem. Soudil tak hlavně z horlivosti, s kterou jsem se věnoval studiu některých moderních jazyků. Kdykoliv mne potkal s knihou v ruce a přesvědčil se, že jde o nějakou cizojazyčnou knihu, docela vážně mne varoval, že propadnu, budu-li pěstovati tato allotria.*⁹ Právě v královéhradeckém Boromeu se Jarník poprvé seznámil s románskými jazyky na hodinách francouzštiny a italštiny. Jeden z vyučujících ho zasvětil také do základů staroslověnštiny a ve volném čase experimentoval i s maďarštinou. V roce 1870 složil maturitu a o své životní dráze měl jasnou představu: *V té příčině nebylo pro mne dlouhého přemýšlení: již dávno jsem byl rozhodnut věnovati se profesuře, speciálně pak studiu jazyků moderních, jimiž jsem se obíral již na gymnasiu.*¹⁰

Ve věku dvacet dva let přijel tedy Jarník studovat do Vídně, kde mu přednášeli slavisté Miklošič¹¹

⁶ Jiné děti na Orlickoustecku byly tehdy běžně posílány tzv. „na handl“ do německých rodin v Sudetech, kde se naučily dobře německy. To však nebyl Jarníkův případ.

⁷ Boromeum v Hradci Králové fungovalo jako církevní chlapecký seminář až do roku 1912, kdy budova přešla do užívání c. k. Rakouské pošty. Pobývali zde studenti gymnázia, kteří měli pokračovat ve studiu teologie na kněžském semináři.

⁸ **Josef Arnošt** (nar. 13. listopadu 1830 v Opočně), na kněžství byl vysvěcen roku 1855, v dubnu r. 1861 byl povolán jako třetí představený do Boromea.

⁹ JARNÍK, J. U. Z mých hradeckých vzpomínek. In: *Osvěta lidu městu Hradci Králové k 28. říjnu 1922*. Hradec Králové: Osvěta lidu, 1923, s. 144–145.

¹⁰ JARNÍK, J. U. Kus ze života chudého českého studenta ve Vídni v letech sedmdesátých. In: KARÁSEK, J. (ed.) *Sborník Čechů dolnorakouských*. Vídeň: Národopisný odbor dolnorakouský, 1895, s. 121.

¹¹ Slovinec **Fran Miklošič** (1813–1891) byl představitelem tzv. vídeňské slavistické školy, vůdčí osobností slovinského národ-

⁵ Tamtéž, s. 98.

a Šembera¹², germanisté Scherer¹³ a Tomaschek a romanista Mussafia¹⁴. Kromě moderních jazyků se zabýval také sanskrtem a srovnávací gramatikou indoevropských jazyků. Protože ho přestalo Boromeum finančně podporovat a malý příspěvek od rodičů sotva mohl pokrýt náklady studentského života ve Vídni, potýkal se opět s nedostatkem peněz, a proto se snažil přivydělat si alespoň doučováním. V prvním ročníku vážně onemocněl zánětem pohrudnice a odjel domů do Potštejna. Po vyléčení se na doporučení lékaře nevrátil hned do Vídně, ale kvůli rekonvalescenci pobýval ještě nějakou dobu v Beskydech. Při této příležitosti studoval tamní nářečí češtiny, o němž si dopisoval s profesorem Šemberou, a tuto zkušenost později využil i pro zkoumání balkánských jazyků v terénu.

Po absolvování studií v roce 1874 získal cestovní stipendium na roční studijní pobyt v Paříži, kde navštěvoval přednášky předních světových romanistů. Právě na jedné z nich se seznámil s jistým rumunským studentem Constantinem Georgianem, od něhož bral hodiny rumunštiny, které pokračovaly písemně i po Jarníkově návratu do Vídně, poté co získal místo učitele němčiny a francouzštiny na gymnáziu v Leopoldově (Leopoldstadt). Rumunština a rumunská kultura ho zaujaly natolik, že se rumunistice věnoval po celý zbytek života a jeho jméno se nesmazatelně zapsalo do dějin česko-rumunských vztahů.¹⁵ Ve Vídni poté navštěvoval akce rumunského studentského spolku *România jună* (Mladé Rumunsko), stýkal se s rumunskými studenty, půjčoval si rumunské knihy a díky tomu se v rumunštině velmi rychle zdokonaloval. Když pak získal v roce 1876 doktorát z románské filologie, vyžádal si na gym-

ně-politického hnutí a společně se svým učitelem Jernejem Kopitarem zakladatel balkánské lingvistiky.

¹² Český lingvista a literární historik **Alois Vojtěch Šembera** (1807–1882) byl Jarníkovým krajanem, narodil se totiž ve Vysokém Mýtě. Přednášel češtinu a českou literaturu.

¹³ **Wilhelm Scherer** (1841–1886), rakouský germanista ovlivněný pozitivismem, byl mj. žákem indoeuropeisty Franze Boppa (1791–1867). Ten vědeckými argumenty dokázal příslušnost albánštiny k indoevropským jazykům.

¹⁴ **Adolfo Mussafia** (1835–1905) pocházel ze židovské rodiny z Dalmácie. Na vídeňské univerzitě přednášel románské jazyky.

¹⁵ Sbíral a vydával lidovou slovesnost sedmihradských Rumunů, do rumunštiny přeložil např. *Babičku* Boženy Němcové. Osobně se setkal i s rumunským králem a jeho manželkou. Podrobněji o Jarníkově přínosu pro česko-rumunské vztahy viz ŠRÁMEK, J. Česko-rumunské vztahy v pohledu Jana Urbana a Hertvíka Jarníkových In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická*. C41, 1994, s. 91–100.

náziu volno a odebral se na necelé dva měsíce do městečka Blaj v Sedmihradsku¹⁶ za účelem sběru materiálů k habilitaci. Hned po návratu ze Sedmihradska se Jarník v kostelíku sv. Petra a Pavla poblíž Nové Paky oženil s Enrikou Eysselt-Klimpely¹⁷, o osm let mladší snoubenkou šlechtického původu. Následujícího roku mu porodila ve Vídni syna Hertvíka¹⁸, který se později po otcově vzoru také věnoval romanistice. Z jeho potomků dosáhl velkého věhlasu i mladší syn Vojtěch¹⁹.

Jarník se tedy stal výborným znalcem rumunštiny a rumunské kultury, ale jak je u zapálených filologů časté, nespokojil se pouze s jedním jazykem. Abychom lépe pochopili, co jej vedle rumunštiny přimělo učit se i albánsky, musíme se poohlédnout i po historických souvislostech. Z Jarníkových memoárů vyplývá, že jeho první kontakty s albánštinou se datují do roku 1879. V bouřlivé době po sjezdu Prizrenské ligy²⁰ (1878) kolovaly sice Rakouskem-Uherskem zprávy o albánských protitureckých povstáních, nicméně samotní Albánci byli tehdy ještě známi spíše jen mezi úzkými kruhy zasvěcených filologů, kteří se ovšem albánštinou zabývali v kontextu románských jazyků. Považují-li se díla Johanna Georga von Hahna a Franze Boppa za mezník v historii albanistiky, pak Jarníka dělí zhruba jen dvě desetiletí od vyčlenění albanistiky jako samostatné disciplíny ze širšího okruhu balkanistických studií. Důležitou roli sehrál zřejmě i fakt, že vztahy mezi albánštinou a rumunštinou se zabývali i jeho předchůdci Jernej Kopitar a Fran Miklošič. Sám Jarník ostatně v albánsky psané autobiografii přiznává, že znalost albánštiny mu měla v první řadě pomoci osvětlit vztahy rumunštiny k ostatním balkánským jazykům: *Poté, co jsem se vrátil do Vídně, kde jsem byl zvolen učitelem francouzštiny*

¹⁶ Sedmihradsko (Transylvánie) se smíšeným rumunsko-maďarsko-německým osídlením patřilo až do konce první světové války Rakousku-Uhersku, než bylo připojeno k Rumunsku.

¹⁷ JARNÍK, J. U. Veselí i vážné z mého života. *Krásna našeho domova* (na pokračování), 1911.

¹⁸ **Hertvík Jarník** (1877–1938) byl v roce 1923 jmenován profesorem pro románskou filologii na Filozofické fakultě nové vzniklé univerzity v Brně. V letech 1930–1931 zastával dokonce post děkana této fakulty. Skromný příspěvek zanechal i na poli albanistiky, porovnal totiž mezi sebou různé grafické systémy pro zachycení albánštiny. Viz JARNÍK, H. *Přepis albánštiny*. Praha: Spolek československých knihovníků, 1926.

¹⁹ **Vojtěch Jarník** (1897–1970) patřil mezi největší české matematiky 20. století.

²⁰ Dne 10. června 1878 do Prizrenu svoláno celonárodní albánské shromáždění, které vstoupilo do historie jako *Albánská* nebo *Prizrenská liga*, aby hájilo zájmy Albánců na jednáni o rozdělení území, o něž přišla Osmanská říše.

J. U. JARNÍK

Po potvrzení nezávislosti řeckého státu velmoceři a prohlášení Otty I. Bavorského řeckým králem směřovaly do Řecka zástupy bavorských úředníků, kteří měli za úkol pomáhat budovat státní aparát mladého státu. Na řeckém území se seznamovali nejen s řečtinou, ale i s jihotaskickými nářečnými albánštinou. Tímto způsobem se ke studiu albánštiny dostali např. J. G. von Hahn nebo J. R. von Xylander.

Mgr. Martin Surovčák (1988)

Doktorand na FF MU v Brně. Balkanolog specializující se na neogrecistiku, albanistiku a problematiku balkánského jazykového svazu. Ve volném čase se věnuje řeckému folklóru. V současné době pracuje na Albánsko-českém frazeologickém slovníku.

na realce, jsem pozoroval, že oba jazyky, rumunský a albánský, si jsou v některých ohledech velmi podobné. A tak jsem zatoužil naučit se i albánštinu, ještě méně známou, než je její sestra.²¹

Pátral tedy po rodilém mluvčím, který by mu mohl dávat lekce albánštiny, jak to již dříve udělal v případě rumunštiny. Něco takového se zdálo ve Vídni téměř nemožné, přesto se za velmi kuriózních okolností Jarník seznámil s Markem Shantojou, katolickým Albáncem ze Skadaru, který přišel do Vídne ve službách rakouského válečného dopisovatele ze srbsko-turecké války (1876–1878): *Docházel jsem tehdy častěji k prof. Mussafiovi, jemuž lékař zakazoval čísti večer, abych mu předčítal, po případě též psal, i zmínil jsem se mu o tomto svém přání, on však vyslovil pochybnost, že by se mi věc podařila. Ale jaké překvapení mne očekávalo při příští mé návštěvě! Sotva jsem vstoupil, přivítal mne slovy: »Považte, jaká náhoda: mám pro vás učitele albánštiny!« a vypravoval mi asi jak následuje. Před několika dny byl u redaktora a majitele deníku vídeňského p. Szepse při zábavě, které se účastnil též bývalý důstojník rakouského vojska, jménem Winter. Tento vypravoval společnosti, jaké nepřijemnosti má se svým sluhou, rodilým Albáncem. V domě, ve kterém bydlil, bydlila též jakási vdova se dvěma malými dětmi. Jednoho rána odešla žena z domu, uzavřevši dítky v bytě, dříve však, než se vrátila, událo se něco, co se tak často stává: dítky z dlouhé chvíle vzaly sirky a udělaly si ohniček. Z ohničku stal se oheň, ale zejména se vyvinul silný kouř, jenž konečně upozornil obyvatele na to, co se děje v bytě oné vdovy. Strhl se pokřik, shlukli se u zavřených dveří, přiběhl i onen Albánc a zatím co všichni bezradně nařikali, rozbil okno, vnikl takto do světnice a děti již již podléhající s nasazením vlastního života vynesl a zachránil. A to byla nepřijemnost, o níž se zmínil přítomný bývalý důstojník: zpráva o hrdinském činu jeho sluhy se záhy roznesla v okolí a každou chvíli zazněl zvonek ohlašující návštěvu někoho, jenž si přál poznati hrdinu dne, Marka Šantoju, jak se muž onen nazýval.²² Během společných schůzek Shantoja opravoval Jarníkovi gramatické chyby a vyplňoval mezery v psaných textech, přičemž tímto způsobem Jarník velmi rychle ovládl skadarské nářečí patřící ke gagské nářeční skupině albánštiny. V polovině 19. století převážoval nejen v Rakousku-Uhersku zájem spíše o jihoalbánská nářečí pod vlivem úzkých vazeb na Řecké království. Z tohoto pohledu tedy Jarník představoval vzácnou výjimku.*

Když se dostatečně zdokonalil v albánštině, plánoval v roce 1881 podniknout výpravu mezi Albánce. Zdálo se, že vše půjde hladce. Shantojův bratr, katolický kněz ve Skadru, mu nabídl ubytování ve městě. Kromě návštěvy Skadru plánoval Jarník pobýt určitou dobu i mezi albánskými horaly a sbírat lidové písně. Dokonce by nejel ani sám, protože se o jeho záměrech dozvěděl rakouský albanolog Gustav Meyer (1850–1900), osobně jej navštívil ve Vídni a plánovali cestu společně. Meyer měl obšírné znalosti srovnávací jazykovědy, zatímco Jarník byl vybaven praktickými znalostmi jazyka. Avšak rakousko-uherská byrokracie překazila Jarníkovi cestu. I když si vyžádal neplacenou dovolenou na leopoldovské realce a byl ujistěn jistým ministerským úředníkem, někdejší Hahnovým přítelem,

²¹ JARNÍK, J. U. *Si e kam fillue me msue gjuhën shqyp*, s. 1. (nevydaný rukopis)

²² JARNÍK, J. U. *Za jazykem albánským. Osvěta* (1916), s. 186.

že mu bude v této věci vyhověno, na poslední chvíli zemská školní rada jeho žádost zamítla s odůvodněním, že dva roky předtím dostal dovolenou na pobyt v Rumunsku. Jarník se až do konce života nikdy nesmířil s falešným utěšením, že po jmenování profesorem na pražské univerzitě bude moct žádat o dovolenou dle libosti, ani s nezájmem ze strany rakouských úřadů. G. Meyer tedy vyrazil do Albánie sám a z pobytu vytěžil velké množství materiálů. Jarníkovi se alespoň dostalo příležitosti podílet se na jejich edici poté, co Meyer podlehl těžké nemoci. Mezitím byl po rozdělení pražské univerzity na českou a německou (1882) skutečně povolán jako mimořádný profesor romanistiky na filozofickou fakultu.²³ O dva roky později podnikl studijní cestu do Francie a zpracoval dvě verze starofrancouzské legendy o svaté Kateřině Alexandrinské. Intenzivně tedy pracoval na budování pražské romanistiky a v pokročilém věku už nenacházel dostatek odvahy pro cestu do Albánie: *Tak k cestě nedošlo, a rozumí se, již nedojde, čehož upřímně lituji. Osvědčilo se zde opět pořekadlo, že se má železo kouti, dokud jest žhavé, a mohu říci, že moje touha po zdokonalení se v tomto jazyce bylo žhavá, a nebyti onoho fiaska, kdož ví, nebyl-li bych nabyt i v příčině jazyka albánského týchž vědomostí, jakým se u mne podivují v příčině rumunštiny.*²⁴

Marko Shantoja nebyl pouze schopným učitelem skadarského nářečí, ale vynikal i vypravěčským nadáním, a tak ho Jarník požádal, aby mu diktoval několik lidových báchorek, pohádek, přísloví apod. Část těchto materiálů a slavnou báseň Ó, Albánie, ubohá Albánie Pashka Vasy vydal v němčině pod názvem *Zur albanischen Sprachkunde* (K albánské jazykovědě, Lipsko 1881). Zajímavostí je, že v této práci použil poměrně novou metodu meziřádkového překladu, kterou přejal od F. Miklošiče. V Praze publikoval v rámci přednášek České královské společnosti nauk tentokrát již česky psanou studii *Příspěvky ku poznání nářečí albánských* (1883) obsahující fonetický přepis 37 báchorek a pohádek, které slyšel od Shantoji, s podrobným česko-německým glosářem. V předmluvě tohoto díla zdůrazňuje fakt, že gegskému dialektu tehdy byla věnována jen malá pozornost, a zároveň vyzdvihuje přínos lidové slovesnosti pro poznání jazyka: *Heslem nynějšího jazykozpytu jest uveřejňovati pokud možná texty a to i texty takové,*

*které pro dějiny literatury toho neb onoho národa nemají veliké důležitosti, nýbrž které pouze jako památky jazykové zajímají. A děje-li se to v literaturách tak bohatých, jako jest např. francouzská, která nemá to býti vítáno v jazyku tak málo známém a tak málo písemných památek majícím, jakým jest jazyk albánský? Zde pak mimo to dlužno podotknouti, že texty zde uveřejněné náležejí vesměs nářečí Gegův, kmene to obývajícího v severní a střední Albánii, které až dosud nejméně jest známo pro nedostatek písemných památek. Nářečí jižnímu, toskickému, věnovalo se více pozornosti: o něm jedná Hahnovo rozsáhlé dílo, taktéž národní báchorky a písně Dozonem uveřejněné náležejí tomuto nářečí. Přání, aby se i nářečí severnímu patřičná pozornost věnovala, bylo vysloveno častěji, poněvadž severní nářečí v mnohém původnější formu zachovalo nežli nářečí jižní.*²⁵ Všech 37 báchorek později přeložil do němčiny a na pokračování publikoval v časopise *Zeitschrift für Volkskunde* pod názvem *Albanesische Märchen und Schwänke* (Albánské pohádky a anekdoty, 1889–1890). Českého překladu se bohužel dočkala pouze jediná, a to *První zlodějí.*²⁶

Kromě výše zmíněných prací publikoval i větší počet kritik v odborných časopisech. Některé jeho práce ovšem zůstaly pouze v rukopisech: albánsky psaná autobiografie *Si e kam fillue me msue gjuhën shqyp*, několik studií k albánské frazeologii, albánsko-česko-německý slovník aj. Protože až do Manastirského kongresu (1908) nepanovala mezi Albánci shoda ohledně jednotné albánské abecedy,²⁷ používal Jarník k zápisu albánštiny modifikovanou latinku patrně pod vlivem skadarských katolických kruhů, nicméně doplněnou o české diakritické znaky. Na rozdíl od současné abecedy tak Jarník používal grafémy ž (zh), š (sh), č (ç), ň (nj), ć (q). Otevřenost gegských samohlásek

²³ JARNÍK, J. U. *Příspěvky ku poznání nářečí albánských*. Praha: Česká královská společnost nauk, 1883, s. 3.

²⁴ JARNÍK, J. U. Ukázka jazyka albánského. *Listy filologické* (1887), s. 423–433.

²⁷ Manastirský kongres v listopadu 1908 se stal důležitým mezníkem ve vývoji spisovné albánštiny. Delegáti ze všech koutů albánského světa na něm měli rozhodnout o společné abecedě pro všechny Albánce. Přestože v úvahu přicházela i řecká alfabeta a arabské písmo, největší šance na přijetí měly od samého začátku tři varianty latinky: istanbulská abeceda navržená Samim Frashërim, abeceda hnutí Bashkimi navržená Prengem Doçim a abeceda literárního sdružení Agimi sestavená Ndre Mjedou. Dne 20. listopadu 1908 vyhlásila komise kompromisní řešení a za oficiální prohlásila dvě abecedy: tzv. novou (abeceda Bashkimi doplněná o 9 sprežek a dva znaky s diakritickými znaménky) a istanbulskou lišící se pouze v několika grafémech.

²³ V roce 1888 byl povýšen na prvního řádného profesora romanistiky a v letech 1892–1893 dokonce vykonával funkci děkana filozofické fakulty.

²⁴ JARNÍK, J. U. *Za jazykem albánským*, s. 186.

reflekoval ve svém grafickém systému znakem ˘. V textech také označoval vokalicovou kvantitu symboly ˘ a ˘. Slovní přízvuk důsledně zachycoval českou čárkou s výjimkou případů, kdy přízvuk spočívá na předposlední slabice nebo na poslední dlouhé slabice slova.

Již několikrát zmíněný Marko Shantoja byl jediným Albáncem, se kterým Jarník udržoval po delší dobu přímý kontakt. Nicméně ve Vídni měl příležitost seznámit se také s vrátným tureckého velvyslanectví, původem Albáncem z jihu. Tohoto vrátného požádal, aby mu převyprávěl Shantojovy báchorky ve svém rodném toskickém nářečí, s cílem obě nářečí mezi sebou porovnat. Záhy se však ukázalo, že Jarníkův druhý informátor nebyl příliš spolehlivý, a proto se neodvážil srovnávací studii publikovat.²⁸ Ovšem samotný fakt, že se pokoušel o dialektologický popis albánštiny téměř 80 let před první seriózní prací tohoto druhu²⁹, je přinejmenším pozoruhodný. V memoárech se zmiňuje i o tom, že se s Albánci později stýkal i v Praze: *S Kočevem jsem se seznámil kdesi v besedě, byl mně nápadný svým krojem a jakmile jsem uslyšel, že je původu albánského, oslovil jsem ho a od té doby jsem se s ním stýkal častěji. Nejlépe se pamatuji na večeri o Štědrý den r. 1895, ke které jsem ho pozval. Pamatuji se na to dobře už i proto, poněvadž právě ve chvíli, když jsme se chystali usednout ke stolu, se strhl poplach v domě, že ve sklepech vypukl oheň. Bylo tomu tak, ale nebylo to zlé; chytly pouze nějaké papíry a oheň byl záhy hasiči utlumen, takže jsme mohli zasednouti klidně ke stolu a to v pokoji, jehož strop byl okrášlen jakýmsi mythologickým obrazem. (...) Právě při oné štědrovečerní večeri tančil v mém bytě různé, jak pravil národní albánské tance, při čemž se doprovázel písněmi, o nichž bohužel nedovedu říci, v jakém jazyku byly složeny, možná dost, že text tu vůbec nebyl, nýbrž pouze nápěv, kdoví odkud sebráný. Napadlo mne dovésti Kočeva k šéfovi opery Kovařičovi, jenž si skutečně některé ty nápěvy zaznamenal. Kdož ví, neužil-li jich později v některé ze svých oper, možná že se zachovaly poznámky ty v jeho spisech. To bylo poprvé, co jsem Kovařiče osobně poznal a ku podivu, před třemi či čtyřmi roky jsem mu předvedl opět jiného Albánce jménem Naum, který absolvoval konservatoř v Bukurešti, jejímž ředitelem byl někdejší baryton zdejšího ně-*

meckého divadla, Dimitrie Popovic. Tento Albánc, s nímž jsem se dorozuměl rumunsky, pískal na flétnu a rád by se byl dostal do orchestru Národního divadla. Podle výpovědi Kovařičovy dopadla zkouška, které ho podrobil, dobře, nebylo však žádného místa volného a můj chráněnc se vrátil na Balkán. Kočev, dříve než Prahu opustil, slíbil že mně pošle nějaké albánské věci, ale neučinil tak, aniž mohl slibu dostát, leč by je býval získal od jiných, nebyl-li však původu albánského aneb odcizil-li se svému národu úplně, bylo i to vyloučeno. Zato v době války jsem měl příležitost seznámiti se s plnokrevnými Albánci, kteří bydlili po nějakou dobu ve Vídni, odkudž někteří z nich navštívili též Prahu. Jeden z Albánců byl internován po delší dobu v Hradci Králové a to byla osoba z knížecího rodu slavného Prek Dody, jenž, maje statky u jezera Ochridského, měl, jak mně bylo řečeno, velikou zásluhu o zachránění části srbského vojska před vyhladověním, nazývá se Basri Bey i odcestoval po převratu do egyptské Kahýry.³⁰ Zároveň také udržoval korespondenci s dalšími albanisty (G. Meyer, G. Weigand, Gj. Pekmezi aj.) a významnými albánskými osobnostmi tehdejší doby, např. s básníkem Thimim Mítkem (1820–1890) nebo jedním z vůdců albánského národního hnutí, Bajramem Currim (1862–1925).

Jarník byl svými kolegy a studenty obdivován nejen pro svou vědeckou erudici, ale byl mezi nimi velice oblíbený i po lidské stránce. Přestože většinu života prožil ve Vídni a v Praze, nikdy nezapomněl na své rodiště, kde spoluzaložil tzv. okrašlovací spolek. Významně se zasloužil o to, že se Poštějstev stal vyhledávaným rekreačním místem Pražanů. Sám Jarník tam trávil mnoho letních dní ve společnosti známých spisovatelů při netradiční zábavě, kuželkách. Jaroslav Vrchlický mu dokonce při této příležitosti věnoval jednu ze svých básní. Jarník nezapomněl ani na své pohnuté mládí poznamenané chudobou, a proto se i ve velmi pokročilém věku angažoval v sociálních otázkách studentů.³¹ Předsedal Svazu československého studentstva, stál u vzniku studentského spolku Svěpomoc a akademické menzy v Praze³², zakládal studentské nadační fondy a pro nemajetné studenty, kteří si nemohli dovolit odjet na vánoční svátky za svými rodinami, pořádal štědrovečerní večere. Během první světové války pomáhal pečovat o ra-

²⁸ Jarník ve svých pamětech dále nerozebírá, proč svého druhého informátora nepovažoval za spolehlivý zdroj. Lze se ovšem domnívat, že toskicky hovořící vrátný nemusel textu v gegské albánštině úplně čistě rozumět.

²⁹ DESNICKAJA, A. Albanský jazyk i ego dialekty, 1967.

³⁰ JARNÍK, J. U. Christo Kočev. *Lidové noviny*, roč. 29, č. 530, 22. 10. 1921.

³¹ Československo po něm později pojmenovalo státní studentská stipendia.

³² V akademické menze byla umístěna Jarníkova busta.

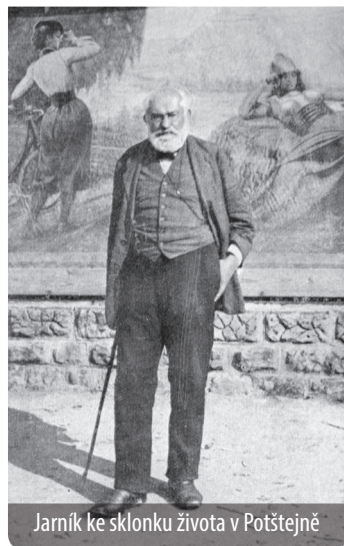
něné rumunské vojáky. Když Československo obletěla zpráva, že Jan Urban Jarník 12. ledna 1923 zemřel ve spánku v podolském sanatoriu, přišly se s ním na jeho poslední pouti rozloučit stovky kolegů, studentů a přátel a Jarníkova manželka přijímala obrovské množství kondolencí, dokonce i z nejvyšších rumunských kruhů.

V oblasti albanistiky za sebou Jarník bohužel nezanechal žádného přímého žáka, ale například konzultoval s Josefem Vinařem (1876–1961) jeho překlady lidové poezie: *Jan Urban Jarník, profesor Karlovy university, žije dosud v mých vzpomínkách. Seznámil jsem se s ním v roce 1911, když jsem zadal České akademii věd a umění své překlady Národních zpěvů albánských k publikování ve Sborníku světové poesie. Akademie odevzdala rukopis odbornému znalci k posouzení, tím byl profesor Jarník, první znalec albánštiny u nás. Jarník se ukázal jako recensent neobyčejně přesný a svědomitý. Dopsal mi do Vysokého Mýta – to bylo tenkráté mým působištěm – abych mu poslal originály básní ode mne přeložených. Uposlechl jsem, asi za týden nato mi zase dopsal, abych ho přijel do Prahy navštívit, že chce celou věc probrat se mnou, poněvadž má k tomu některé připomínky. Při mém nejbližším zájezdu do Prahy jsem navštívil Jarníka v jeho bytě. Posadili jsme se k jeho pracovnímu stolu a tu nastalo pro mne malé rigorózum z albánštiny. Věnoval nejvíce pozornosti slovesným tvarům. Tak například ukázal mi jedno sloveso. „Jaký tvar je to?“ „Já myslím, že je to indikativ přítomného času“, jsem odpověděl. „Bane! To je zvláštní forma aoristu. To se musí přeložit skonalým slovesem,…… tak a teď to dá trochu jiný smysl.“ Tak to šlo dále, až jsme byli hotovi. Vcelku byl s překlady spokojen; já jsem měl radost, že jsem při zkoušce obstál a byl jsem přesvědčen, že teď mě ani nejpřísnější kritik nic nemůže vytknout. Při odchodu daroval mi některá svá albanica, mezi nimi mohutnou elegii na Albánii, kterou sám našel a podle ústního podání zaznamenal. Jejím autorem byl Pashko Vasa. Tu jsem později také přeložil a publikoval jsem ji v revui Osvětě.³³*

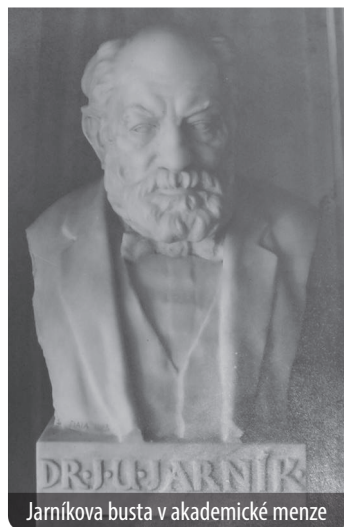
Na poli rumunistiky si vybudoval pověst jako málokterý jeho současník a stejného věhlasu by se jistě dočkal i jako albanista, nebýt oné nešťastné shody okolností z roku 1881, která mu zabránila spatřit tolik vysněnou Albánii na vlastní oči. Nechal stranou spory o původ albánštiny a Albánců, který v Jarníkově současnosti představoval ústřední téma albanistiky a který nebyl odborníky ani po dvou stoletích spolehlivě vyřešen. Místo toho se soustředil na gramatickou stavbu jazyka, kterou ovládl dokonale, přičemž znalosti rumunštiny mu poskytly určitý „balkánský“ nadhled, jímž předběhl svou dobu. Jarníkův přínos albanistice v celoevropském měřítku jednoznačně spočívá v tom, že pomáhal Evropě „objevovat“ tehdy málo známé gegské nářečí.³⁴ Pro české poměry druhé poloviny 19. století je naprosto unikátní Jarníkův veskrze upřímný vědecký zájem o Albánce, jejich jazyk a kulturu, nedeformovaný panslavistickou politikou. Je třeba zdůraznit, že v této době totiž

³³ VINAŘ, J. Vzpomínka na albanologa profesora Jarníka. In PILIKA, Dh. (ed.) *Dr Jan Urban Jarník, profesor Karlovy university v Praze*. Praha: Společnost československo-albánského přátelství, 1950, s. 19.

³⁴ Norbert Jokl o Jarníkově napsal, že *skadarské nářečí v něm našlo zapisovatele bedlivého a jemného sluchu*. SKALIČKA, V. Jan Urban Jarník a albanologie. In PILIKA, Dh. (ed.) *Dr Jan Urban Jarník, profesor Karlovy university v Praze*. Praha: Společnost československo-albánského přátelství, 1950, s. 17.

Jarník ke sklonku života v Potštejně

Jarníkova busta v akademické menze

Za mezník ve vývoji balkánské lingvistiky se obecně pokládá rok 1930, kdy dánský lingvista Kristian Sandfeld shrnul celé dosavadní vědění o balkanismech ve studii *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats* (Paris 1930).

Jarník (vpravo dole) na oficiální návštěvě u rumunského krále

pronikaly mezi českou veřejnost o Albáncích spíše kusé a zkratkovité informace, často ovlivněné srbským pohledem. V albánském prostředí není Jarníkovo jméno příliš často zmiňováno a spíše než jako lingvista je tam známý jako sběratel anekdotických textů, které se dočkaly po druhé světové válce reedice v Albánii.³⁵ V poválečném Československu pomáhal oživit odkaz Jarníkova albanistického díla Dhimitër Pilika (1923–2003), zakladatel Albánského semináře v Praze³⁶, který zdokumentoval albanica v jeho pozůstalosti.³⁷ Mimo jiné mezi nimi objevil i rukopis *Mjaltë nga bleta shqiptare* (1889) Thimiho Mitka³⁸ a z Jarníkovy korespondence s Mítkem se mu podařilo určit rok narození zakladatele albánské folkloristiky. V rámci aktivit Společnosti československo-albánského přátelství editoval sborník *Dr Jan*

Urban Jarník, profesor Karlovy university v Praze (Praha 1950), ve kterém sám podal obraz Jarníkova díla, ovšem velmi tendenční a přizpůsobený potřebám socialistické propagandy. V podstatě se snažil Jarníka vykreslit jako ideálního proletářského vědce.³⁹ Ještě před tím, než byl Albánský seminář v Praze v 60. letech minulého století nucen ukončit svou činnost v přímé souvislosti se sovětsko-albánskou roztržkou, stihl Pilika originály Jarníkových nepublikovaných rukopisů odvézt do Albánie, kde jejich stopa končí. Kvůli pochybení československé strany, která něco takového dovolila, tak možná skutečný Jarníkův význam pro albanistiku zůstane veřejnosti skryt.

³⁵ SAKO, Z. (ed.) *Folklori shqiptar I. Proza popullore*. Tiranë: Akademia e Shkencave, Insituti i Folklorit, 1963.

³⁶ Albánský seminář při Filologické fakultě Univerzity Karlovy zahájil činnost v roce 1951 v rámci spolupráce mezi zeměmi Východního bloku. Zajišťoval magisterské studium albanistiky, podporoval vydávání různých publikací, propagaci albánské kultury v Československu a organizoval přednášky pro Československou lidovou armádu.

³⁷ Viz PILIKA, Dh. Duke kërkuar „albanica“ ndër arkiva dhe biblioteka të jashtme. In KOSTALLARI, A. (ed.) *Konferenca e parë e studimeve albanologjike*. Tiranë: Universiteti Shtetëror i Tiranës, 1962, s. 723–724.

³⁸ Originál rukopisu v červnu 1958 předal tehdejší předseda československé vlády Viliam Široký (1902–1971) do rukou albánskému komunistickému diktátorovi, Enveru Hodžovi (1908–1985).

³⁹ *Tento chudý syn dělnické třídy pochopil, že albánský lid úpí pod stejným jarmem jako český. (s. 2) Jarník znal výborně rusky, a sledoval ruskou vědeckou literaturu. Poznal tak bez pochyby také práce Nikolaje Jakovleviče Marra a dal na sebe plodně zapůsobit jeho pracovní metodou. (...) Zdá se, že Jarník kráčel po správných vědeckých stopách, často intuitivně, bezpochyby vlivem třídního uvědomění, neboť byl vždy hrdý na svůj dělnický původ. (s. 3) dovedl již tehdy vysoko třímat prapor internacionalismu a přátelství mezi národy. (s. 5) PILIKA, Dh. Náčrt životopisu Jana Urbana Jarníka: jeho význam pro Albánii. In PILIKA, Dh. (ed.) *Dr Jan Urban Jarník, profesor Karlovy university v Praze*. Praha: Společnost československo-albánského přátelství, 1950.*

Bibliografie:

- JARNÍK, H.** *Přepis albánštiny*. Praha: Spolek československých knihovníků, 1926.
- JARNÍK, J. U.** *Příspěvky ku poznání nářečí albánských*. Praha: Česká královská společnost nauk, 1883.
- JARNÍK, J. U.** Ukázka jazyka albánského. *Listy filologické* (1887), s. 423–433.
- JARNÍK, J. U.** Albanesische Märchen und Schwänke. *Zeitschrift für Volkskunde* (na pokračování 1889–1890).
- JARNÍK, J. U.** Jak jsem šel na studie In: FRANTA, Ondřej – VYCPÁLEK, Josef (eds.). *Pelclův almanach z prací bývalých žáků gymnasia rychnovského a úvodního nástinu životopisného Františka Martina Pelcla od Fr. Tischra*. Rychnov nad Kněžnou, 1893.
- JARNÍK, J. U.** Kus ze života chudého českého studenta ve Vídni v letech sedmdesátých. In: KARÁSEK, J. (ed.) *Sborník Čechů dolnorakouských*. Vídeň: Národopisný odbor dolnorakouský, 1895.
- JARNÍK, J. U.** *Si e kam fillue me msue gjuhën shqyp*, s. 1. (rukopis)
- JEDLIČKA-BRODSKÝ, B. K.** Šedesátému výročí narozenin univ. prof. dra Jana Urbana Jarníka. *Národní politika*, 25. 5. 1908, s. 1–2.
- PILIKA, Dh.** (ed.) *Dr Jan Urban Jarník, profesor Karlovy university v Praze*. Praha: Společnost československo-albánského přátelství, 1950.
- PILIKA, Dh.** Duke kërkuar „albanica“ ndër arkiva dhe biblioteka të jashtme. In: KOSTALLARI, A. *Konferenca e parë e studimeve albanologjike*. Tiranë: Universiteti Shtetëror i Tiranës, 1962.
- SAKO, Z.** (ed.) *Folklori shqiptar I. Proza popullore*. Tiranë: Akademia e Shkencave, Insituti i Folklorit, 1963.
- SANDFELD, K.** *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*. Paris: Société Linguistique de Paris, 1930.
- ŠRÁMEK, J.** Česko-rumunské vztahy v pohledu Jana Urbana a Hertvika Jarníkových. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada historická*. C41, 1994.

SUMMARY & KEYWORDS**Jan Urban Jarník (1848–1923): The Founder of Czech Albanology**

This paper covers J.U. Jarník's life and his work in albanology. His focus was primarily Albanian dialectology and folklore. He authored two monographs, several articles and reviews, and many unpublished manuscripts. Also, he planned to make an expedition to Albania with G. Meyer, but did not succeed in realizing this plan.

► J. U. Jarník, albanology, 19th century, Prague

Příspěvek se věnuje životu a dílu J. U. Jarníka v oblasti albanistiky. Zabýval se především dialektologickou problematikou albánštiny a albánskou lidovou slovesností. Je autorem dvou monografií, několika článků a kritik a množství nikdy nepublikovaných rukopisů. Zamýšlel také podniknout s G. Meyerem expediční do Albánie, kterou se mu nepodařilo realizovat.

► J. U. Jarník, albanistika, 19. století, Praha